

Na by Sandvoort

van mullevoorde tot badplaats

Vooraf.........

Het programma voor de herdenking en viering van "Zandvoort, 150 jaar badplaats", wordt besloten met o.a. een historische expositie in de ruimten van het Cultureel Centrum aan het Gasthuisplein, alhier. Zij wordt georganiseerd door het Genootschap "Oud Zandvoort".

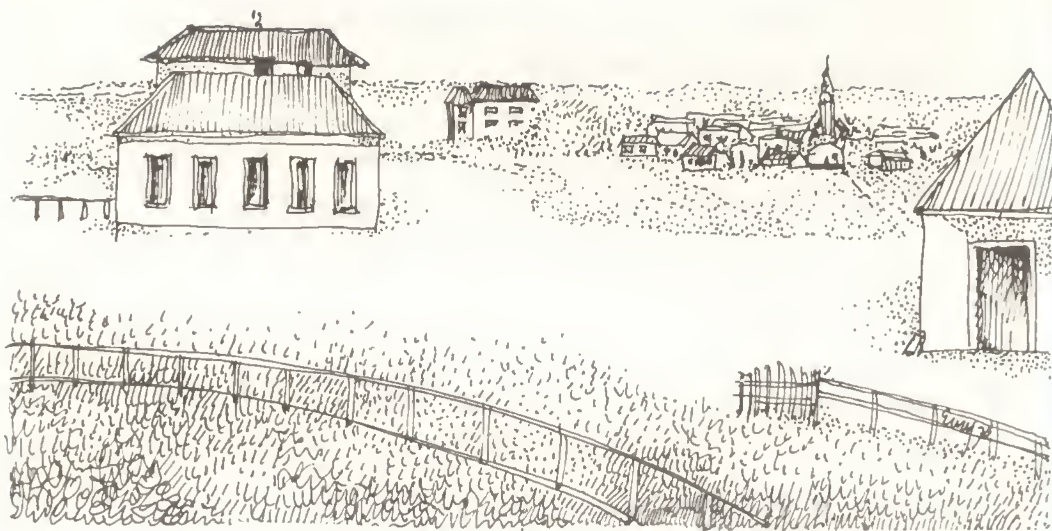
De opening op vrijdagavond, 4 augustus 1978, wordt verricht door wethouder K.C.van der Mije Pzn., tevens voorzitter van het comité "Zandvoort, 150 jaar badplaats".

Voor bezichtiging zal ieder tot en met zondag, 27 augustus a.s. dagelijks van 's middags 2 tot 5 uur - behalve maandags en dinsdags - van harte welkom zijn!

Het Genootschap "Oud Zandvoort",
Ir. C.J.Wagenaar, voorzitter

P.Brune, secretaris

Zandvoort, augustus 1978

Het groot badhuis en hotel Driehuizen in ± 1865

"Van mulle-voorde tot badplaats"

In het jaar 1950 vond in het raadhuis van Zandvoort een zogenaamde "burgerdag" voor aanstaande jonge kiezers plaats. Bij die gelegenheid bood het gemeentebestuur de deelnemers een geschrift aan, dat was samengesteld door nu wijlen de heer P.van der Mije KCzn., destijds chef van de afdeling bevolking ter gemeentesecretarie en waarin deze onder het opschrift "Van mulle-voorde tot badplaats" enkele interessante bijzonderheden weergaf omtrent het ontstaan en de ontwikkeling van Zandvoort.
Aan dit zo welsprekend opschrift waren wij zo vrij ook de titel te ontlenen voor de thans ingerichte jubileumexpositie.

Ongetwijfeld heeft de schrijver van bedoeld geschrift met de uitdrukking "Mulle-voorde", wellicht te verstaan in de betekenis van een "zanderige doorwaadbare plaats" -wat de plek, waarop Zandvoort indertijd ontstond, inderdaad moet zijn geweest- naar nog vroeger tijden willen teruggrijpen dan onze expositie beoogt. Toch was er ook bij het naderen van de tijd waarin nijvere mannen poogden om het vissersdorp Zandvoort "uit zijn armoede te halen", en zelfs daarna in deze omgeving nog dikwijls sprake "van woeste duingebieden en van vele duinvalleien geheel gevuld met water".
Waterrijk moet het duingebied lange tijd zijn geweest. Zo wordt in een stuk van 1596 van de duinvlakte tussen Aerdenhout en Zandvoort gezegd, dat zij 's winters en zomers onder water stond en dat men er 's winters op de schaats naar Zandvoort reed.
Maar ook in de 19e eeuw was de wateroverv1oed onder Zandvoort zó groot, dat de koeien daar tegen de winter in het water stonden en de aardappelvelden dikwijls werden overstroomd.
En om tenslotte nog een bewijs voor de waterrijkdom in deze streken aan te voeren : tot ± 1880 moet de waterstand in de duinen het 's winters mogelijk hebben

Zandvoortselaan 142 anno 1854

gemaakt, dat men met een paar maal overstappen op schaatsen van de Leidse Vaart naar Zandvoort kon gaan.
En vóór 1928, het jaar waarin het Groot Badhuis en een verharde toegangsweg tot stand kwamen, was Zandvoort slechts bereikbaar langs het strand -in de vroegste tijden de "heirweg"- en een paar "mulle" zandwegen, zoals het Vis- of Visserspad, de Schulpweg en een vaak bijna onbegaanbare zandweg vanaf de Herenweg.
Het vijftal, dat zich het lot van Zandvoort aantrok en zich verenigde om aldaar een etablissement voor zeebaden (binnenshuis) op te richten en de zandweg vanaf de Herenweg naar Zandvoort te bestraten, mag ook op deze plaats nog eens met ere worden genoemd.
Achteraf beschouwd waren zij het toch die de eerste stoot gaven aan de latere groei en ontwikkeling van dit zeedorp!
Bedoeld vijftal bestond uit de heren:
Jhr. W.Ph.Barnaart, Ambachtsheer van Zandvoort, lid van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland;
Mr. D.J.van Lennep, wonende in Huize Manpad, lid van de Staten van Holland en professor aan het Athenaeum te Amsterdam;
Mr. P.van Lennep, eigenaar van Groot Bentveld, lid van de Staten van Holland;
W.van der Vlugt, bankier te Haarlem en
Mr. Jac.Enschede, lid van de gemeenteraad te Haarlem.

Het was vooral Prof. van Lennep, die zich voor de zaak bijna dag en nacht heeft beijverd!

Het Zandvoorterpad in 1978

Hulpmiddelen -

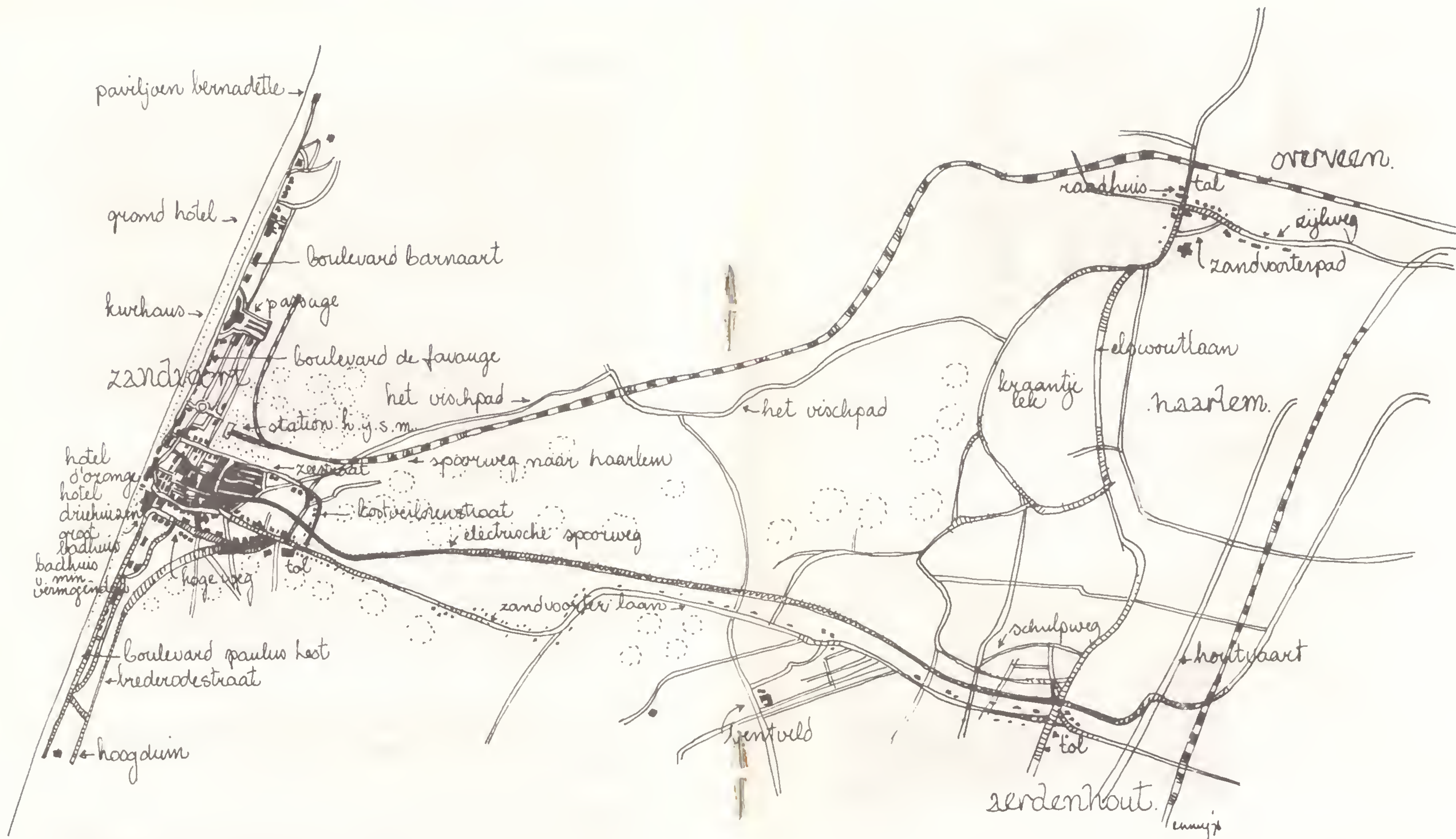
Wij hebben geen afbeelding van deze initiatiefnemers kunnen achterhalen; anders hadden wij haar graag in dit boekwerkje opgenomen. Wel zijn wij in staat op de expositie enigszins een beeld te geven van de vruchten van hun ondernemingslust en wel in de vorm van enkele tekeningen en bescheiden, die op het badhuis en op de straatweg betrekking hebben.
Het rijksarchief te Haarlem vonden wij bereid deze archiefstukken tijdelijk ter beschikking te stellen.

Verder betekent het exclusieve fotowerk van de heer A. Bakels sr. o.i. eveneens een belangrijk hulpmiddel om zich een betrouwbaar beeld te maken niet alleen van het Groot Badhuis en zijn omgeving, doch ook van verschillende straatbeelden in het dorp.

Bijzonder erkentelijk zijn we de firma Bakels, dat zij diverse, ook oude fotoapparaturen voor de expositie ter beschikking wilde stellen, waardoor vooral "kenners" een idee kunnen verkrijgen van welke soms primitieve hulpmiddelen op het gebied van de fotografie men zich in vroeger dagen moest bedienen. Doch waarmee men niettemin in staat was "vakwerk" te leveren, waarover menigeen zich thans nog verbaast! Het geëxposeerde foto-materiaal spreekt hier en daar in dit opzicht duidelijke taal!

De aanwezige oude kaarten en plattegronden geven een goede indruk van vroegere situaties in- en rondom Zandvoort.

De expositie bevat ook nog enige andere curiosa, waaronder een enkel onderdeel van het destijds in gebruik zijnde serviesgoed in het Groot Badhuis en een aantal oude badkranten.

Wandelkaart van Zandvoort in 1900

Overveen in ± 1860
met rechts het oude raadhuis en het tolhuis
achter het gebouw "Vanouds het raadhuis"
links liep het Zandvoorterpad

Overveen in 1978

De tekeningen waarmee dit boekwerkje is verlucht zijn van de hand van de kunstenares Emmy van Vrijberghe de Coningh, tevens artistiek adviseuse van het Cultureel Centrum alhier. Bijzondere aandacht mogen wij vragen voor de getekende wandelkaart van 1909, die o.i. een goede gelegenheid biedt zich nog eens te oriënteren ten aanzien van de verbindingen van Zandvoort met het achterland. De andere tekeningen spreken bijna voor zichzelf. Volledigheidshalve hebben wij ze van een onderschriftje voorzien.

<u>Voorts nog het volgende</u>....

Veel van het oude is inmiddels verdwenen. Het nieuwe diende zich hier en daar aan. De tolhuizen zijn verdwenen, zij zouden ook niet meer passen in het beeld van deze tijd.
Door de aanleg in 1921 van de Zeeweg kreeg Zandvoort er uit de richting Overveen een fraaie en brede toegangsweg bij. Het fietspad in zuidelijke richting door een imposant duingebied naar de Langevelderslag mag er eveneens zijn!

Het vispad bestaat nog steeds als mulle zandweg. Naar het schijnt zijn er nu plannen deze weg te verharden en als fietspad bruikbaar te maken.

De Schulpweg valt onder de vele Aerdenhoutse lanen al lang niet meer op. Deze weg maakte eens deel uit van de "Aerdenhoutslaan" als kortste weg voor de Zandvoorters naar Haarlem. De Schulpweg dankte zijn naam aan het feit, dat de Zandvoorters hun uit zee gewonnen schelpen daar langs vervoerden naar een haventje aan de Houtvaart.

Tenslotte de Zandvoortselaan. Zij heeft in de loop der jaren diverse verbeteringen ondergaan. Zij geldt nog altijd als de voornaamste toegangsweg naar de badplaats. Via haar, de Haarlemmerstraat en de Hoge-

De tol bij Zandvoort in ± 1900

weg komt men aan zee en in het dorp, dat in het midden van de vorige eeuw en nog lange tijd daarna sterk herinnerde aan het vissersleven; waar lage huizen meestal een rustieke waranda hadden van vier elzen palen, waaronder in de schaduw de vis werd gedroogd of andere huishoudelijke arbeid werd verricht en waaronder dikwijls ook het varken zijn verblijf hield.
Nu telt het dorp vele moderne woon- en winkelstraten, welke laatste in de zomermaanden feestelijk zijn verlicht.

Afbraak en wederopbouw

In de herdenkingssamenkomst op 30 april 1978 in de Hervormde Kerk, bedoeld als openingsceremonie voor de feestelijkheden in deze zomermaanden, is de opkomst van Zandvoort als badplaats gememoreerd. Doch ook is op treffende wijze aandacht geschonken aan de rampspoed die Zandvoort en met name het zeefront trof in de laatste oorlogsjaren.
Omstreeks 1830 bezong de dichter J.van Oosterwijk Bruijn het bouwwerk, dat dit zeefront meer dan een eeuw mede zou sieren, aldus:

"Daar staat een Badhuis op het duin
Zoo woest en bar tevoren,
Nog hooger dan de spitse kruin
Van Zandvoorts ouden toren;
Daar staat een Badhuis, rijk gebouwd,
Met uitgespreide muren,
Die, als de orkaan zich rustig houdt,
De kracht des tijds verduren."

De orkaan heeft zich echter niet rustig gehouden.
Er is in de jaren 1940 - 1945 een orkaan opgestoken, zij het van een andere aard als waaraan blijkbaar de dichter heeft gedacht, die de gebouwen aan de zeezijde, dus ook datzelfde Groot Badhuis, als 't ware opeens heeft weggevaagd! Een enkel beeld op de expositie getuigt daarvan -

Zandvoortselaan nabij Aerdenhout in 1978

Zandvoort is evenwel ook voor wat dit dorpsdeel betreft uit de puinhopen herrezen- In mei van dit herdenkingsjaar was het 25 jaar geleden, dat hotel Bouwes op de plaats verrees van het vroegere hotel Groot Badhuis.
Naast deze onderneming zijn er in de na-oorlogse jaren ook talloze anderen geweest, die aan de groei en betekenis van de badplaats hun beste krachten hebben willen geven. Misschien dat de feestelijke herdenking en viering van deze zomer mede een bescheiden stimulans zijn geweest om zich daarvoor ook in de toekomst voortdurend in te zetten!

Het klaphek bij Aerdenhout in 1775